

HOMO SACER

ȘI CHEMAREA PSIHOTERAPEUTULUI

Student: ANCA CORNELIA TIUREAN

Februarie 2017

Această lucrare reprezintă o reflecție personală acompaniată de rândurile lui Giorgio Agamben (2000) în volumul *Timpul care rămâne*. În contextul unei discipline care abordează filosofic intersubiectivitatea și religiozitatea, am găsit oportun să reflectez asupra lui *homo sacer* din două perspective asupra devianței (ca încălcare a legii și ca depășire a legii), contemplând putințele și neputințele oamenilor în relație cu instituțiile de control social, precum și balansul între controlul comportamentului din exterior și interiorizarea acestei funcții nu prin condiționare clasică ori prin imitare, ci în special prin dezvoltarea liberului arbitru. Mă interesează modurile concrete prin care omul își crează structuri de control interne proprii, pe măsură ce se maturizează, ajungând să efectueze pentru el însuși sarcini care în stadii anterioare de dezvoltare erau externalizate. Reflectez totodată asupra caracterului holografic al existenței umane și cât de mult seamănă structurile și procesele psihice cu structurile și procesele sociale, privind din perspectivă sistemică. Pornesc eseu meu de la întrebarea: ***Cine este astăzi homo sacer și care ar putea să fie pericolul și valoarea ce-o constituie el pentru societatea umană actuală?***

Chemarea să reflectez în scris la cele scrise de Agamben mi-a venit în timpul parcurgerii paragrafelor lui marcate de o împletire splendidă între înțeles și neînțeles, între poezie și știință. Pasaje întregi vorbesc parcă fără început și fără sfârșit concret, conceptele lui plutesc parcă într-un infinit, ca într-un tunic și apa înainte de facerea lumii. Propozițiile lui sunt ca niște ingrediente primordiale din care, la momentul în care conștiința mi-este capabilă să intre în acțiune, încep să construiesc o lume a semnificațiilor și sensurilor proprii. Comentariile lui asupra epistolelor lui Pavel către Romani sunt mai mult decât un studiu complex și inedit asupra condiției umane în context politic și religios - ele reprezintă și o oportunitate de cercetare a dinamicilor esențiale specifice activităților de consiliere filosofică și acompaniament psihoterapeutic, cu scopul trecerii de la a ști despre terapie, prin a face terapie către a deveni sau a fi terapeutic.

E posibil ca discursul meu în această lucrare să nu fie destul de obedient legilor și rigorilor academice ori științifice, întrucât am decis în urma lecturii lui Agamben să formulez acest eseu **în spiritul și nu în litera legilor** care-i guvernează pe teologi, pe filosofi, pe psihologi, etc. Sunt om, dincolo de rolurile sociale care-mi sunt atribuite. Așadar pentru scrierea acestui eseu mi-am permis a folosi și câte ceva din propria *nebulie particulară* cu ajutorul căreia accesez aproape spontan terapeutul din fiecare altă ființă umană cu care îmi încrucșez calea și care se va bucura de dragostea și de respectul meu, de grija mea de-a nu o jertfi pe altarul propriilor mele plâsmuiri teoretice.

Ca ființe umane am putea spune că funcționăm după două mari categorii de legi: **legile naturii și legile sociale**. Dar în lumina modelului subiectului autopoietic (Agra, 2003) viețile noastre particulare depășesc acest determinism, printr-un tip de libertate interioară de autodeterminare, uneori numită *anomos* (deviant față de lege) altelei *autonomos* (trăind în lege proprie). Fiind un model de tip ecologic, descrie funcționarea ființei umane în termeni biologici, psihologici, sociali, culturali, contextuali și istorici, dezvăluind bazele sistemului individual uman de acțiune, care operează cu sensuri și semnificații implicante într-un proces decizional parțial conștient. Pentru creșterea gradului său de libertate în raport cu legile naturii ori cu legile politice, omul are nevoie să se cerceteze pe sine însuși, natura din care face parte și natura relațiilor dintre interiorul și exteriorul lui, și, înțelegând hetero-determinarea sau pozițiile lui sistemice (naturală, politică și restul) să stabilească legături flexibile și durabile cu tot ce face parte integrantă din mediul său de viață.

Conceptul de *relație* devine cardinal în acest model. De ea depinde cantitatea și calitatea libertății omului și despre asta cred că vorbește Agamben la rândul lui când interpretează eliberarea sclavului (în versetele paulinice) ca fiind semnificativă *nu faptic*, ci spiritual: indiferent dacă rămâne în condiția lui lumească sau nu, libertatea lui constă în capacitatea de a se *folosi* de condițiile lui de viață, oricare ar fi acestea.

Potrivit lui Heidegger, în *Introducere în fenomenologia religiei*, relațiile omului cu lumea înconjurătoare își primesc sensul și semnificațiile din modul în care sunt trăite experiențial. Primele experiențe relaționale ale oamenilor sunt de obicei cu propria familie, iar acestea au fost grupate de Shlomo Ariel (2003) în două mari categorii: relații de proximitate (apropiere, distanțare) și relații de control (dominarea, supunerea, colaborarea, etc). Agamben este în deosebi preocupat de **controlul social** de către așa numita *putere suverană* asupra omului subsumat legii (cetățeanul). Ca psihoterapeut sunt interesată mai degrabă de centrul de comandă intern cu care omul întreg se autoguvernează, în mai mare sau mai mică măsură stăpân pe faptele lui de supunere față de lege, încălcarea a legii și contribuție la dezvoltarea legii. Inspirat de biopolitica lui Foucault, Agamben scrie cu precădere despre istorie, legi, politică și religie, investigând concepte precum *starea de excepție*, formele de viață *bios* (ființa umană) și *zoe* (viața însăși care nu poate fi în întregime conceptualizată și reglementată de lege), extrapolând mesianismul la un modus vivendi într-un prezent care integrează trecutul, legile și libertatea față de acestea deopotrivă. Felul în care scrie despre *homo sacer* și timpul mesianic, evidențiind paralele între versetele epistolelor scrise de apostolul Pavel și traduceri ale reflecțiilor mai multor autori asupra acestora este chiar după definiția autorului un exercițiu de traducere, hermeneutică și credință.

Am găsit că în Imperiul Roman, un individ a cărui faptă era declarată infracțiune era expulzat din societate și toate drepturile cetățenești îi erau revocate. Oricine avea din acel moment permisiunea să îlucidă. Agamben analizează acest fenomen ridicând întrebări esențiale despre natura legii, puterii și suveranității în general și atrăgând atenția asupra actualității acestor practici, cât timp viețile umane sunt incluse în ordinea juridică sub forma excluderii lor din lege, așa cum a fost cazul în vremea holocaustului cu evreii. Aceștia trăiau în lege în sensul că ea acționa asupra lor și înafara legii în sensul că legea îi excludea adică îi definea ca inferiori rasial și periculoși pentru societatea germană și incluși în programul de eutanasiere. Fără să fie atât de extreme, legile și normele societății actuale conțin la rândul lor în bună măsură reglementări sub formă de excluderi și marginalizare. Poate că asta nu se datorează pur și simplu faptului că diverse culturi încearcă să își păstreze integritatea și suveranitatea asupra altora ci și faptului că o societate cu cât dorește a fi mai incluzivă trebuie să aibă o capacitate mai mare de a tolera și gestiona conflictele interne, de-a se auto-regla în sens de acomodare a celor diferiți ce prin devianța lor nu fac decât să afirme că perenitatea și rigiditatea legii într-o lume de ființe vii intră în conflict cu haosul și schimbarea care caracterizează viața și supraviețuirea.

Întrucâtva asemănător este și parcursul ființei umane în cadrul travaliului psihoterapeutic și anume să își crească propria **capacitate de a-și integra „diferitul”**, ceea ce va fi vizibil în manifestarea ei ca trecere de la „eu nu sunt așa” la „eu sunt și așa”, precum și de la „n-am de ales” către „aleg asta”. Unii denumesc asta *dezvoltarea liberului arbitru* (Kushnir, T., et al. 2015) sau a autonomiei personale.

Până la un punct **efectul legilor** naturale, sociale, politice asupra vieții în termenul lui Agamben (1998) de *bare life* pare să fie benefic așa cum *privațiunea și interdicția* este stimulatorie de *autopoiesis* (Maturana & Varela, 1980). Cât timp suntem copii trăim interdicția și privațiunea (nu neapărat ca absențe a ceva, ci ca forme de distanțare forțată de ceea ce ne dorim) și aspirăm la viața adultă ca la un timp al libertății, doar ca odată ajunși acolo să constatăm un alt fel de *părinte* la cârma destinelor noastre individuale. Atunci constatăm că libertatea trebuie căutată altundeva decât în exterior și tot atunci ne dăm seama că *suveranul* familial (tata) se deosebește de *suveranul* politic prin faptul că primul se află cu noi în relație de dragoste și apropiere, că intențiile din spatele privațiunilor pe care ni le prilejuiește părintele sunt cu caracter protectiv, stimulatorie de viață și dorință, generatoare de structură psihologică internă și de identitate individuală. Privațiunile și interdicțiile din partea suveranului politic par să fie lipsite de această componentă a iubirii și grijii pentru viață (zoe) și mai degrabă interesate de putere și dominare a vieților umane (bios) ca resurse

pe care sistemul le *digeră* parcă pentru a continua să existe în aceeași formă la nesfârșit. În travaliul terapeutic cât și în consultanța filosofică clientul care își asumă cu răbdare acest efort de întoarcere la origini (istoricul familial și respectiv istoricul umanității) are șansa de a se împăca cu proprii genitori și pe această cale, a începe să *se folosească* de condiția lui, în loc ca aceasta să îi constituie un impediment.

Travaliul terapeutic sau de consultanță poate începe parțial cu **abordarea conflictelor** dintre om și sistemul în care este inserat și parțial cu abordarea conflictelor lui intrapsihice. Cele două categorii de relații par să se informeze reciproc sau să se asemene la nivel de tipar dinamic - ceea ce se datorează faptului că omul e născut în sistem și sistemul este integrat în el prin socializare, dar și faptului că legile și normele după care sistemul funcționează sunt limitate ca putere de control al vieții (zoe). Bunăoară ceva din ființa umană va fi mereu în raport de sfidare sau deviere în raport cu sistemul social-politic-cultural, continuând să le stimuleze pe acestea la schimbare, adică să le impregneze de viață, împotriva tendinței lor de a se rigidiza și dezumaniza. În acest proces are loc de-a lungul unui timp de maturizare pe parcursul căruia și creierul își dezvoltă capacitățile operaționale superioare, iar conectivitatea (atât la nivel neuronal cât și la nivel social, interpersonal) joacă un rol important și produce re-legarea contrariilor prin intermediul emoției după ce au fost separate lingvistic.

Iată motivul pentru care psihoterapia și consultanța filosofică, spre deosebire de un act medical, produce efecte prin modul în care profesionistul și clientul interacționează simbolic, folosindu-se de **limbajul vorbit** și de metoda fenomenologică. Am remarcat strădaniile mai multor autori de a scormoni prin etimologia cuvintelor și de-a le înțelege precum *atunci*, fără impactul evoluției omenirii de după apariția lor. Am văzut că îi inspiră asemănările și deosebirile dintre originile diferiților termeni și cum caută să le înțeleagă sensul în contextele de viață ale altor autori. Aceste strădanii par a fi forme de manifestare ale aspirației husserliene de-a „atinge” esențele, ale aspirației heideggeriene de-a „atinge” intimitatea între Dasein-uri, ale aspirației creștinului de a-l „atinge” pe Dumnezeu. Scriu „atingere” pentru a ilustra totodată faptul că aspirațiile noastre, ca oameni, sunt de-finite în corelație cu finitudinea corpurilor noastre și cu limitările cunoașterii noastre naturale. Am început să înțeleg limbajul ca pe-un simptom post-traumatic, dacă ar fi să denumesc *traumă* separarea omului odată cu nașterea lui și cu separarea lui progresivă de mama, către individualizare și mai apoi individuație. Ca simptom, limbajul pare să ajute omul la procesarea traumei respective și în același timp, pare să ascundă, să împiedice și să limiteze cunoașterea transcendentală, întrucât limbajul este un produs al conștiinței care a vrut să cuprindă ceea ce este de necuprins.

În textul lui Agamben am identificat un fel de jonglare a autorului cu noțiunile, care mi-a amintit de joaca mea din copilărie cu cuburile de lemn găsite în timpul aventurilor mele și ale surorii mele în șoprul cu firezar. Puteam construi cu ele și puteam semnifica orice cu ele și cu diferite combinații ale lor. Acest tip de joacă este inspirațional. Deschide mintea ființei umane spre posibilități, spre împlinire și spre o formă superioară de responsabilitate. Oferă supapă de exprimare a suferinței datorate privațiunii, determină integrarea experienței respective și facilitează trecerea de la obediență la responsabilitate personală.

Acestea fiind spuse, trec în eseu meu la reflecția asupra cuvintelor cu care Agamben se referă la *timpul mesianic* în cercetările lui asupra epistolelor Apostolului Pavel și încerc să disting pe de-o parte preocupările autorului cu formele de viață, paradoxul suveranității și ambivalența termenului de homo sacer, iar pe de alta să identific legătura metaforică a acestora cu obiectul specific al domeniilor profesionale în care activez.

Pe măsură ce am parcurs rândurile lui Agamben despre noțiunea de *klesis*, am avut aproape constant în minte **vocația psihoterapeutului**, poate pentru că iar și iar am întâmpinat în paragrafele lui referința la versetele paulinice care îndemneau ca „fiecare să rămână în chemarea în care a fost chemat”, iar în mine asta evocă foarte clarul fir narativ esențial al vieții mele de până acum. Cum înainte de *Beruf-ul* sau profesia mea de psihoterapeut și în legătură cu asumarea acestei condiții de clasă profesională (socială) sunt în primul rând o anumită ființă umană, constat că existența mea a început chiar mai înainte de nașterea mea prin funcția care mi-a fost atribuită poate inconștient de părinții care m-au adus pe lume în familia din care originez și anume: funcția de a realiza un fel de separare sau diferențiere între cele două familii din care au originat mama și tata. Condiția lor de trai era că locuiesc împreună în spațiul aflat în proprietatea familiei de origine a tatălui meu, unde familia mamei mele era considerată musafir și străin, iar prezența mamei mele acolo pe termen nedeterminat a semănat cu prezența evreului în nația germană pe vremuri: era considerată un pericol la adresa simbiozei prelungite între tatăl meu și părinții lui, un pericol de propagare a unui fel de a fi „altfel” decât prevedea genomul cultural al familiei gazdă și în general un pericol de schimbare a raporturilor de putere în micro-societatea familială respectivă. Lecturând prin prisma lui Agamben realitatea respectivă, conștientizez că *păcatul* neasumat al familiei mele de origine era că au interpretat greșit *klesis-ul* lor, când au făcut confuzie între viața lor biopolitică (în care erau definiți ca proprietari de drept ai spațiului în care locuiau) și viața lor spirituală, potrivit căreia nimic din lumea aceasta nu ne este dat în posesie ci în folosință. În generația lor ei nu au reușit să realizeze acea *despropriere* la nivel psihologic încât să trăiască *ca și cum nu ar fi proprietari ci doar utilizatori temporari ai condițiilor lor de viață*. Prin

urmare sarcina aceasta a fost transmisă mai departe următoarei generații. Tatăl meu îmi reamintea adesea că sunt pe teritoriul lui propriu și îmi cerea să mă autoexclud din familie dacă refuz să fiu supusă legilor casei lui. Nu îmi permiteam să plec deoarece știam prin conectarea la curenții emoționali din familia mea de origine că sunt importantă pentru ei și ei pentru mine, altfel decât fizic sau cetățenesc. Am înțeles devreme că le lipsește o membrană care să îi separe și care deopotrivă să îi conecteze, iar acea membrană eram eu: *veneam între părinții mei, precum și între aceștia și bunicii paterni, pentru a-i opri din a se agresa (mi-era teamă că se vor distruge unii pe ceilalți) și pentru a-i ajuta să se iubească (mi-era teamă că se înțeleg greșit unii pe ceilalți și că această înțelegere greșită este obstacolul în fața manifestării iubirii)*. Mai bine de 20 de ani am funcționat ca un soi de *traducător* pentru ei deși vorbeau aceeași limbă, dar trăiau povești simbolice individuale foarte diferite și complementare. Totuși rolul meu s-a schimbat de-a lungul timpului. De la a compensa funcții care ar fi trebuit să facă parte integrantă din relațiile lor am trecut la a observa și evidenția pur și simplu absența acestora, contemplarea *lipsei* în sine însemna a lăsa loc evidențierii dorinței celor direct implicați în relația respectivă și odată cu aceasta, încordarea și orientarea lor specifică înspre împlinirea ei.

Astfel de schimbări ale *rolului* meu au fost intenționate și le-am dobândit pe parcursul formării profesionale continue, care a fost un răspuns constant chemării de a rămâne în condiția de terapeut familial și de a-mi perfecționa practica *moșirii* psihice și relaționale. Riscul a fost același și în sectorul profesional, de a mă face rob oamenilor, de a confunda chemarea mea cu exigența lor de a fi suverană pe domeniul profesional în raport cu cei ce mă cheamă pentru acompaniament de specialitate. Pe calea pregătirii mele profesionale trebuit să învăț a mă cunoaște și a mă îngriji și de mine însămi, oferindu-mi relații cu alte și alte tipuri de părinți simbolici care mi-au acompaniat creșterea cercetându-mă și învățându-mă să disting tot mai clar și tot mai des între chemările lor și chemarea mea. Am fost nevoie să învăț de asemenea a-mi identifica familia și societatea interiorizată, a-mi aduna și asambla personajele acestui scenariu familiar care produce conflicte și dialoguri interioare, a folosi ca resursă, nu ca lege, cele deprinse de-a lungul timpului în care-am fost funcționar familial și a conștientiza din ce în ce mai mult din *restul* ființei mele, de dincolo de funcție: instanța la care Keith (2000) se referea numind-o *the I behind the me* sau *the I encompassing and contemplating my social selves*.

Gândind mai departe implicațiile rolului și funcției terapeutului, realizez că una dintre cele mai dificile de conținut realități a fost nu confruntarea mea cu propriile limite și neputințe cât confruntarea celorlalți cu versiunea mea umană, limitată și dezamăgitoare. A

fost dureroasa ruptură de care s-au temut și ferit predecesorii mei familiari: desproprierea de acele însușiri aparente cu care mă obișnuisem să mă apăr de ceilalți și să mă asigur că rămân importantă pentru ei, totul printr-un fel de seducție: a intui nevoile lor emoționale, a le recunoaște și a căuta să ajut la îndeplinirea lor. Mi-am dat seama că este mai important ca interlocutorul meu să se înțeleagă pe sine decât să îl înțeleg eu, că e mai important să se descurce decât să îl descurc și că e mai important să acompaniez temporar, decât să fiu vioara principală la nesfârșit. Iar aceasta a fost o renunțare deloc ușoară, mai ales în condițiile în care acest rol profesional presupunea și să îmi dezamăgesc clienții, care la rândul lor aveau așteptări complementare aspirațiilor mele vizavi de mine însămi de până atunci.

Am găsit în scrierile lui Agamben câteva insighturi despre în ce ar putea consta succesul unui proces de terapie sau de consiliere filosofică: „reluând și revocând fundamentarea, reglând conturile cu ea (...) prezența și originea să nu lipsească” din viața clientului respectiv „dar să fie insignifiante” - sau cum spuneam altfel înainte, deconfuzia și împăcarea cu propriul trecut. Visul lui Agamben despre cum ar arăta o justiție fără lege se împlinește în procesul terapeutic.

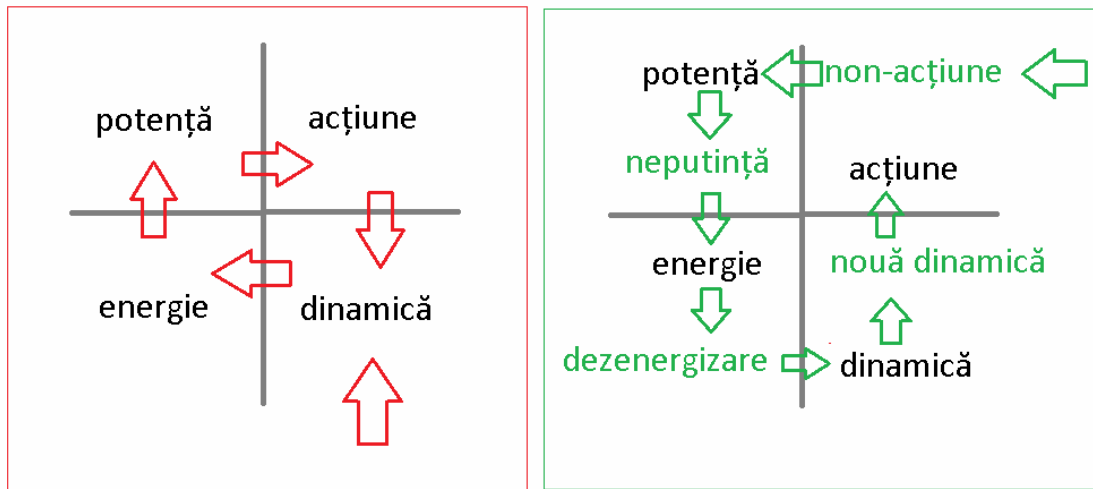
Din acest punct de vedere găsim în cercetările lui Agamben asupra Scripturii câteva indicii inspiraționale pentru munca de acompaniament terapeutic:

- între condiția mea profesională și eu ca persoană nu ar trebui să existe o fractură, nici o fuziune, ci o integrare, adică ele să îmi fie foarte bine diferențiate în conștiință, dar ca să lucreze mai bine împreună, integrat.
- rezistențele și cerințele clienților țintesc adesea non-schimbarea. Așa numitul *katechon*, un soi de zid de apărare prin care haosul este prevenit de la a intra în lumea internă a individului, are menirea de a asigura permanența organizării lui interne. Teama de învățare și schimbare s-ar putea să fie corelată cu teama de propriul nostru sfârșit.
- a păzi legile și a trăi prin ele înseamnă să nu impunem legile ci să fim noi înșine un model de trai și de interacțiune cu acestea.
- ceea ce norma politică exclude s-ar putea să fie de fapt responsabilitatea individuală

Fără pretenția de a realiza o paralelă, între ceea *katargein*-ul paulinic îmi inspiră mie privitor la procesul terapeutic și ceea ce îi inspiră lui Agamben privitor la dezactivarea și inaplicabilitatea legii, voi reflecta în continuare la ce ar putea semnifica *suspendarea puterii* sau *scoaterea din operă* și *restituirea potenței* în cadrul relației profesionale terapeut - client. Ideea a apărut la lecturarea expresiei „a face mai mult făcând mai puțin”. Aceasta mi-a evocat succesul părintelui modern care „eșuează”, adică nu reușește să-și salveze copilul de orice suferință și-l „condamnă” pe acesta... la creștere și dezvoltare.

Dinamica sistemului în care trăiește omul îl energizează pe acesta prin conectivitate și emoție, ducând la crearea de potență sau pregătire pentru acțiune. Prin ceea ce face, omul contribuie la dinamica sistemului în care trăiește și în diverse moduri ceea ce face sistemului îl afectează retroaferentat pe el însuși. Cu diverse problematici la nivelul acestei interacțiuni, omul poate să vină la terapie unde profesionistul va aborda lucrurile în sens opus, ajutând ca și când nu ar face-o. Bunăoară când pacientul povestește despre problema lui (este deci în plină acțiune) și are așteptarea ca terapeutul să sară în ajutor, terapeutul acționează nefăcând nimic, spre exemplu, fiind doar acolo prezent, înțelegând, ne-înțelegând, observând,

stimulând articularea și clarificarea prin interogare suplimentară, etc. Non-acțiunea activă a terapeutului menține nevoia de creștere a potenței în client. Dându-și seama de necesitatea creșterii potenței proprii, direcție în care clientul întrevede necesitatea de a depune efort, de a greși, de a-și recunoaște limitele, etc, s-ar putea ca acesta să se simtă nemotivat sau fără energie disponibilă pentru a se automobiliza. E posibil chiar să găsească trucuri prin care să apeleze la potența terapeutului, momente în care dacă terapeutul își păstrează și să își recunoaște neputința, oferă un model de auto-acceptare a propriilor limite și totodată un beneficiu indirect clientului; ocazia de a se energiza protestând împotriva neputinței celui la care a venit după ajutor. Potența terapeutului și energia care îl încarcă pe această cale nu sunt anulate în acest proces, ci conservate, devenind esențiale în pasul următor. Noul moment cheie este când față în față cu propria energizare clientul decide fie să rămână în relație, fie să plece din ea. În a doua situație, ieșirea din relația prezentă înseamnă dezenergizarea și întoarcerea clientului la vechea dinamică cu care era obișnuit. În prima situație, rămânerea în relația prezentă înseamnă tot dezenergizare (descărcare însă în cadrul relației) și pe această cale ieșirea din tiparul dinamic cu care este obișnuit, respectiv realizarea unei prime acțiuni diferite, noi, cu care sparge în sfârșit un cerc vicios familiar. Întreaga energie conservată de

terapeut până atunci va fi disponibilă de pus în acțiune sub forma răspunsului diferit, cu impact terapeutic, la gestul clientului de a rămâne angajat în relație în ciuda ezitării de-a se confrunta cu limitele proprii și a insatisfacției momentane de-a se confrunta cu limitele celui pe care îl înzestrăse fantasmatic cu puteri compensatoare.

În acest sens, la scenariul obișnuit care a devenit tipar în viața clientului, terapeutul devine agentul excepției. Pornind de la munca juristului și expertului în filosofie politică german, Karl Schmitt (1921), Agamben susține că paradigma care definește structura și funcționarea legii nu este norma ci excepția, iar ordonarea spațiului presupune includerea haosului (căruia prin definiție nu i se aplică nici o regulă) în ordinea juridică.

Excepția nu confirmă, ci testează regula. Când Agamben susține că regula trăiește din excepție, se referă cel mai probabil la faptul că prin existența excepției, regula devine în primul rând vizibilă și în al doilea rând flexibilă sau reformabilă, devenind incluzivă în raport cu excepția. De aceea este deosebit de important momentul deciziei de-a face ceva cu excepția. Homo sacer poate să fie în acest punct inclus ca exclus sau poate să devină exclusul inclus. În limbaj mai popular: „bun venit diferitului!” Desigur că și acest lucru naște dezbateri, mai ales dacă ducem conversația înapoi în sfera politică. Ce se întâmplă într-un stat în care furtul este interzis și sunt identificați hoții? Hoții sunt incluși ca excluși adică se construiesc penitenciare pentru ei, locuri în care sunt privați de drepturi și libertăți. Alternativ, hoții sunt excluși incluși: cei pentru care ordinea socială existentă nu a răspuns corespunzător unor necesități esențiale ale indivizilor respectivi încât aceștia au apelat la încălcarea legii pentru a și le satisface pe cont propriu, primesc suportul necesar pentru o mai bună integrare socială în sistemul respectiv, care pe alocuri s-ar putea să întâmpine acest efort și printr-o auto-actualizare. Poate privarea de libertate să fie înlocuită cu creșterea libertății prin cercetarea, înțelegerea și creșterea capacității de a se folosi de normele existente? Cum ar trebui să se aplice norma excepției: retrăgându-se din ea sau incluzându-o fie prin anularea statutului de excepție, fie prin permisiune condiționată, uneori cu prețul slăbirii forței de control exterior și cu efortul creșterii auto-controlului ori responsabilității individuale?

Agamben propune o exigență a neuitării și a integrării trecutului pentru a putea atinge idealul unui timp mesianic și a unei societăți incluzive de acest tip. *Ce este pierdut nu este uitat ci rămâne în uitare.* Voi exemplifica printr-o poveste despre bunicul meu pe care mi-l amintesc adesea în practici cotidiene. Tradiția locală în care m-am născut și am crescut m-a învățat ca în momente de binefacere să pomenesc pe cei care au murit și să îndeplinesc fapta bună în numele lor pentru ca ei să fie iertați pentru faptele bune pe care nu le-au făcut. Îl uit adesea pe bunicul meu dar nu îi resping existența. Dacă mai demult „îl refulam” luptând activ

împotriva alcoolului simbolic din oamenii pe care îi cunosc, de-a lungul timpului pomenirea bunicului la servirea celorlalți a însemnat o progresivă acceptare a faptului că autodistrugerea și autoîngrijirea sunt în răspunderea directă a celui ce le practică. Invocarea bunicului corespunde unei conștientizări a tendinței proprii și a altora către anestezie și autodistrugere, deresponsabilizare și fuga de o necăjire căreia nu ne simțim în stare să îi facem față și pentru care visăm la un salvator normativ care să vină din exterior. Astfel aceste tendințe nu mai vin ca niște spirite intruzive, ci ca unele binevenite, cercetate, cunoscute și recunoscute ca purtători ai veștii bune că am supraviețuit trecutului și că trecutul a lăsat în interior ca zestre instrumente prețioase pentru trăit mai liber în prezent, printre care inclusiv conștiința faptului că un om care vrea să se autodistrugă și să se anestezieze nu încetează a face asta prin argumente privind sănătatea și viața, ci prin scos din uitare și adus la lumina tot necazul lui cu privire la pierdere și moarte, fie ea fizică ori simbolică. Agamben la rândul lui cercetează istoria din același considerent, că dacă e uitată se întoarce ca refulatul și că *exigențele* trecutului apus *cer să devină posibilități* - omul are nevoie de speranța că o dorința lui vizavi de o lume mai bună poate să existe și că merită efortul și suferința nu numai de-a o construi ci de-a reuși să o identifice în însăși realitatea prezentă.

Această veste bună conține mesajul că avem în noi ceea ce ne folosește „mântuirii”, că avem putere, chiar dacă e limitată în diverse grade, că e în regulă să greșim (homo sacer e inclus) deoarece prin asta descoperim pe noi înșine, pe ceilalți și transformăm regulile descriptive care guvernează relațiile dintre noi. Conținutul acestei vești este congruent cu actul vestirii: dacă recunosc, spre exemplu că greșesc la rândul meu, că sunt unele greșeli care-au mai fost făcute și-n trecut tot de mine sau de alții, iar unele sunt greșeli noi și că realizarea lor este în regulă, fiind o cale spre schimbare în mai bine, actul anunțului conține prezență și credință. Nu este gol, ci se naște din credința celui care îl pronunță și a celui care îl ascultă. Ceea ce spun este congruent cu ceea ce cred și este înrădăcinat în momentul prezent, nu în momente viitoare cu care mă îngrijorez, nici în momente trecute despre care am uitat și despre care nu știu că mă orbesc față de prezent. În asta înțeleg că ar consta timpul mesianic, în unificarea prezentului cu trecutul și viitorul, cu discernabilitate și totuși cu transcendență.

Revenind în acest context la homo sacer, acel om care a transgresat norma, remarcăm că el este omul care prin transgresiunea lui își păstrează și dezvoltă autonomia proprie în timp ce stimulează dezvoltarea și îmbunătățirea sistemului social din care face parte. El operează în spiritul legii pentru că alege să colaboreze cu ceilalți, nu pentru că se teme de pedeapsă ori de marginalizare. El operează înafara legii deoarece procesul decizional se întâmplă în

interiorul lui și uneori deciziile lui atrag după sine conflicte cu cei ce păzesc normele în vigoare în mod literal, neliber, care „doar își fac datoria”, acei exclusivi cetățeni care și-au negat umanitatea și viața (zoe) când s-au pus în slujba politicului.

Am citit capitolele scrise de Agamben cu interes și cu ezitare așa cum în trecut am învățat de la bunica mea modul tradițional de a citi din Scripturi - fără pretenția de a înțelege. La întrebările pe care le adresam despre conținuturile Scripturilor auzeam răspunsul clasic: *și asta-i o taină, nu se discută, se ascultă*. Față de ermetismul cu care scrie Agamben despre chestiuni din Scripturi la rândul lor încărcate de taine, parabole și alegorii, m-a cuprins un sentiment de modestie, așa cum mă cuprinde în timpul ședințelor de psihoterapie când parcă intuiesc ce spune interlocutorul meu și totodată sunt sigură că mult din ce vine prin el mi-a rămas neînțeles. Cred că acest tip de adresare stârnește fie interesul fie dezinteresul cititorului și prin asta, biletul de incursiune în lumea autorului este disponibilitatea cititorului de a-și păstra curiozitatea, dorința de a afla și toleranța de-a rămâne mereu cu ochii pierduți în mister. Cu cât îmi focalizez atenția mai bine cu atât descopăr în rândurile lui reflecțiile mele personale. Carl Whitaker, părintele terapiei familiale simbolice experiențiale obișnuia să reviziteze expresia: *Singurul tu pe care îl cunosc sunt eu*. Cu cât mai mult îmi permit să descopăr din celălalt, cu atât am șansa de a explora mai mult din cine sunt eu.

Am rămas cu impresia că fiecare cuvânt este o metaforă prin care inconștientul lui vorbește inconștientului meu. Aflându-mă la distanța la care un cititor se păstrează prin carte față de autorul citit, mi-e ușor să îl admir. A-i înțelege însă cuvintele înseamnă doar că risc a-l transforma în imagine. Din acest punct de vedere, limbajul scris și vorbit rămâne un mod de-a revela, un mod de a ascunde și un mod de a stârni reflecția și creativitatea.

„Cine iubește a înfăptui legea” - Rom 13, 9

BIBLIOGRAFIE

Candido da Agra (1990) *Sujet autopoietique et transgression*, in F.Digneffe (Dir.) *Acteur Social et delinquance* (pp. 415-425), Liege, Pierre Mardaga Editeur.

Shlomo Ariel (1999). *Culturally Competent Family Therapy. A general model*. Greenwood Press, USA

Giorgio Agamben (2005) *The Time That Remains: A Commentary on the Letter to the Romans*. Patricia Dailey, trans. Stanford, CA: Stanford University Press

M. Heidegger, (2004) *Philosophy of religious life*. Indiana University Press

Martin Heidegger (1988) *Being and Time*. State University of New York University

Connell, Mitten, Bumberry (1999) *Reshaping Family Relationships: The Symbolic Therapy of Carl Whitaker*. Editura Taylor & Francis, USA

Kant, I. (2009) *Critica Ratiunii Pure*, trad.N. Bagdasdar si E.Moisuc, Editura Universal Enciclopedic Gold

D. Keith (2000) *Chapter 13: I look for an I - The Self of the Therapist, part II - A Bridge Over Nonlogical Waters*. A book chapter in: „The Use of Self In Therapy”, by Michele Baldwin, Haworth Press Inc

Kushnir, T., et al. (2015) Developing intuitions about free will between ages four and six.

H.R. Maturana; F.J. Varela (1980). "The cognitive process". *Autopoiesis and cognition: The realization of the living*. Springer Science & Business Media.